

Het meisje dat Auschwitz overleefde

boekerij.nl

Sara Leibovits & Eti Elboim

*Het meisje dat
Auschwitz overleefde*

Hoe ik als enige van mijn familie
terugkeerde uit het kamp

Vertaald door André Haacke & Ruud van der Helm

ISBN 978-90-492-0614-7

ISBN 978-94-023-2567-6 (e-book)

ISBN 978-90-528-6866-0 (audio)

NUR 320

Oorspronkelijke titel: *The Girl Who Survived Auschwitz*

Vertaling: André Haacke & Ruud van der Helm

Omslagontwerp: Lucy Bennett © HarperCollinsPublishers Ltd 2023,

bewerkt door Pinta Grafische Producties

Omslagbeeld: © Studio Benjamin / Arcangel

Vormgeving binnenwerk: Steven Boland

© 2020 Sara Leibovits, Eti Elboim

© 2025 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

*Auschwitz is een duister gat in het geweten van de mensheid.
Een gat dat alleen gevuld kan worden door meer licht en
goedheid in de wereld.*

Een meisje in Auschwitz

*Dit boek is een verhaal over redding en overleven,
Over geloof in de Schepper van de Wereld en geloof in wonderen,
Over geloof van de mens in zichzelf
Over moed, heldendom, vindingrijkheid, kracht, vriendschap,
Over zorgzaamheid, over het zoeken naar menselijkheid,
Zelfs op de moeilijkste momenten,
Over zoeken naar licht in de duistere diepten
Van lijden en vernedering,
Over zoeken naar goed in een hel van kwaad.
Dit is een verhaal over de triomf van het goede over het kwade.*

*Dit verhaal is absurd, nachtmerriemateriaal,
Zonder menselijke logica, zonder menselijkheid.
Dit verhaal... is de naakte waarheid
Over wat ik één jaar van mijn leven heb doorstaan,
Als zestienjarig meisje in Auschwitz.
Dit verhaal is een deel van mijzelf, de enige overlevende van mijn familie.
Dit verhaal behoort toe aan het gehele Joodse volk én aan ons allen.*

*Ik hoop dat je er sterker van wordt, dat het je geloof zal verdiepen,
Dat je meer van het leven zult genieten en je levensdoel beter zult begrijpen,
Strijden tegen haat, kwaadaardigheid, hooghartigheid en racisme,
En zoeken naar goedheid, mededogen,
Anderen helpen, goedhartig zijn,
Van iemand anders houden, gewoon, omdat hij mens is.
Ik overleefde, zodat ik getuigenis kon afleggen, het verhaal kon vertellen,
En hier volgt mijn verhaal.*

Sara Leibovits van de familie Hershkovits. Geboren in Tsjecho-Slowakije. Burger van Israël.

Dochter van het meisje in Auschwitz

*Dit is het verhaal van mijn moeder. Zij overleefde Auschwitz,
En ook is dit het verhaal van ons, de tweede generatie na de Holocaust.
Wij hadden het voorrecht om geboren te worden uit die verkoelde takken,
Geblakerd en smeulend,
Uit die feniksen, verrezzen uit het vuur van het crematorium,
Om opnieuw geboren te worden.
Zij belichaamden het beeld van de dorre beenderen, maar
Spreidden hun vleugels, stichtten families en een thuis.
Want voor ons leerden zij meer lachen,
En gelukkig zijn,
Leerden zij hoe geluk weer aan te kunnen,
En het leven.*

*Sommigen van ons dragen in onze ziel diepe wonden en littekens,
Maar wij bezitten kracht, macht en inspiratie.
Wij zijn sterker dan de hel, machtiger dan de verschrikkingen,
En onze voeten zijn stevig verankerd in de aarde van ons thuisland,
Het land Israël.
Met de melk van onze moeders kregen wij de invloed van
En de herinnering aan de Holocaust binnen.*

*De herinnering stroomde in ons bloed met
Iedere liefkozing en omhelzing van onze vaders.
Wij hebben het voorrecht een schakel te zijn
In de ketting die de overlevenden met de wereld verbindt.
Zij overleefden, zodat zij het verhaal kunnen vertellen.
En wij zijn er om te zorgen dat hun stemmen gehoord worden,
Zodat zij kunnen vertellen, spreken, vastleggen en openbaren,
Zodat zij de herinnering levend kunnen houden en beschermen,
Opdat het nooit meer gebeurt!
Onze belofte is dat wij de wereld nooit zullen laten vergeten.*

Eti Elboim van de familie Leibovits. Geboren in Israël. Burger van Israël.

Laatste halte: Auschwitz

De trein kwam langzaam tot stilstand met piepende remmen. Het was donderdagochtend 18 mei 1944. Al sinds maandag hadden we in de duisternis en smerigheid van de veewagon opeengepakt gezeten en hongergeleden. Onze reisgenoten waren tranen, beklemming en onze angst voor het onbekende geweest.

We schoven dichter op elkaar en wachtten angstig af tot de deuren van de veewagon zouden opengaan. Sommigen onder ons meenden dat een tocht in een trein waarin normaliter vee van Polen naar Duitsland werd vervoerd, nooit veel goeds kon betekenen. Ik vroeg me af: als dieren in betere omstandigheden worden vervoerd dan wij menselijke wezens, op wat voor plek zullen we dan na zo'n verschrikkelijke tocht aankomen?

Toch koesterde ik nog hoop dat de situatie zou verbeteren voor mijn vader, mijn moeder, mijn vijf jongere broers en zussen, voor mezelf en de andere Joden in de trein. Wat kon een meisje anders wensen? Ik was vijftien jaar en tien maanden oud. Suri Hershkovits uit Komjat, een dorp dat in Tsjecho-Slowakije lag toen ik geboren werd, maar dat aan de vooravond van de oorlog door Hongarije was geannexeerd.¹

Drie dagen geleden waren we rechtstreeks vanuit het getto van Munkatsh – dat al een hel op aarde was – naar deze veewagon gebracht. We hadden geen idee van de kleine hellen die ons nog te wachten stonden tijdens deze tocht naar een nog grotere hel op aarde.

De veewagon had geen opstapje. De jongeren klauterden omhoog, sprongen naar binnen en boden de ouderen hun helpende hand.

In de veewagon was ik geschokt door de smerigheid en stank van het vee dat er voor ons in vervoerd moest zijn. De bodem was nat en smerig. Het leek alsof iemand had geprobeerd de vloer voor onze komst te reinigen, maar omdat ze ons naar binnen hadden gejaagd voordat hij had kunnen drogen, raakte de vloer meteen bedekt door een kleverige massa modder en troep.

Het eerste wat ons opviel was dat er geen zitplaatsen waren. We moesten met zijn allen dicht tegen elkaar aangedrukt blijven staan.

Ze zeiden dat we rustig moesten blijven en geen moeilijkheden moesten veroorzaken. Ze zeiden dat de treindeuren van buitenaf op slot gingen en zouden blijven tot we op onze bestemming waren aangekomen. Pas ‘daar’ zouden de deuren geopend worden, omdat alleen ‘daar’ iemand de deuren kon openen. Waar was ‘daar’? Dat wisten we niet. We hadden geen idee waar we naartoe gingen.

Terwijl we in de trein klauterden, werd mijn neef Shoni Solomon aangewezen als leider van de veewagon. Ik heb geen idee van wie hij die positie had gekregen. Het enige wat ik weet is dat hij de verantwoordelijkheid kreeg. Hij was negentien jaar oud, de zoon van Faige, de zus van mijn vader, en kwam uit het buurdorp Bogrovitz.

In een hoekje van de veewagon huilden kinderen, in een

andere hoek hielpen mensen een paar ouderen op de vloer te gaan zitten. We hadden allemaal vreselijke honger en waren doodmoe, wat ons lijden nog groter maakte. Een deel van onze groep bestond uit moeders die zich alleen met hun kinderen in de trein bevonden. In de veewagon zaten voornamelijk vrouwen, bejaarden, kinderen en jongeren. Er waren maar weinig mannen bij, omdat de meeste jongemannen voor het Hongaarse leger dwangarbeid hadden moeten verrichten en tijdens de Duitse bezetting waren gevangengezet. Hun families misten hen niet alleen, maar vreesden ook voor hun leven.

In de veewagon zaten vierentachtig mensen. Ze waren allen doodsbang en vreemden voor elkaar. Een willekeurige verzameling mensen met een onbekend, gemeenschappelijk lot.

Het eerstvolgende wat ons opviel, was dat we geen drinkwater hadden. We konden ons nauwelijks voorstellen hoe we het moesten redden zonder drinkwater.

Het eerste kwartier van de reis probeerde iedereen nog beleeft en attent te zijn: ‘Kunt u alstublieft een beetje opschuiven?’ ‘Kunt u alstublieft wat ruimte maken?’ Maar toen kwamen we erachter dat er ook geen toiletten waren! Ons laatste restje hoop vervloog snel. Al na een half uur was de reis tot een marteling geworden.

Mijn vader riep: ‘Pardon, heeft iemand een deken?’ Mijn vader Yakov Herschkovits was vierenveertig jaar. Als koster van de synagoge wist hij hoe het was om een groep mensen leiding te geven, dus hielp hij neef Shoni bij de leiding over de veewagon.

Een uitspraak uit de *Spreuken van de vaders (Pirke Avot)* was perfect van toepassing op mijn vader: ‘Op een plek waar geen mannen zijn, streef ernaar een man te zijn.’ Hij bewees

dat een persoon ook in de moeilijkste tijden zijn menselijkheid kan tonen door anderen te helpen.

Iemand vond in zijn bagage een deken en gaf die aan mijn vader. ‘Neem me niet kwalijk. Heeft iemand een hamer? Een spijker? Een emmer?’ riep mijn vader. Op de een of andere manier slaagden mijn vader en Shoni erin om zonder hamer of spijkers de deken op te hangen, zodat er een afgescheiden toilethoek in de veewagon ontstond. Maar wat moest er gebeuren met de emmer die snel vol raakte en dreigde over te lopen?

‘We moeten de emmer buiten legen,’ zei een man. Iemand stelde voor dat hij op de schouders van een ander ging staan en de inhoud van de volle emmer door de metalen tralies voor het raam naar buiten zou kieperen. Maar keer op keer mislukte de poging om de emmer vanuit de voortrazende trein te legen.

‘Heeft er iemand een krant?’ vroegen mijn vader en Shoni. Ze wilden de troep uit de emmer via een krant naar buiten laten glijden.

Niemand had een krant en de veewagon werd algauw smeriger en smeriger en de stank erger en erger. Soms stopte de trein op een station. Telkens dachten we dat we dan misschien wat water zouden krijgen en dat de stank in de veewagon zou afnemen, maar de deuren bleven drie dagen lang dicht.

Af en toe bleef de trein voor korte of langere tijd op een station stilstaan. Misschien omdat er treinen van spoor moesten wisselen. Op sommige stations konden goedhartige mensen wat broden of gekookte maiskolven door de tralies gooien. Iedereen stortte zich op het voedsel, dat elke keer binnen enkele minuten op was.

Als de trein op een station stopte, zwegen we en probeerden we te luisteren welke taal er buiten werd gesproken. Ze

lieten echter vrijwel nooit mensen toe in de buurt van de trein, zodat we in onwetendheid bleven over waar we ons bevonden.

De treinreis verliep onder veel gesnik en geschreeuw. Mensen dommelden staande of zittende in. Zo nu en dan wisselden degenen die stonden van plaats met degenen die zaten. Er was nooit een moment van rust of stilte in de veewagon.

We probeerden voortdurend te raden waar we naartoe reisden. We konden de zon, de maan noch de sterren zien. Het was alsof de gehele natuur en de wereld zich tegen ons hadden gekeerd.

De ramen waren smal en als er iemand voor een raam bleef staan, schreeuwde iedereen meteen dat hij daar weg moest gaan, omdat hij de frisse luchtstroom voor de anderen blokkeerde. Een keer ving iemand toch een glimp van het voorbijrazende landschap op. Hij riep uit: 'We zijn in Polen!'

Mijn vader keek ook uit het raam en bevestigde: 'We zijn in Polen.'

Het is moeilijk voor een mens te geloven dat hij zonder enige reden en buiten zijn schuld om de dood in wordt gestuurd. Onze geest kan zo iets onmogelijk bevatten. Misschien was het juist daarom dat we tijdens die verschrikkelijke treinreis ondanks alles toch hoop behielden en optimistisch bleven.

Toen ze ons uit onze huizen wegsleepten, had het gerucht zich verspreid dat we naar 'Dona-tul' ('Over de Donau' in het Hongaars) aan de andere kant van de Donau zouden worden gestuurd; een plek waar in het stilstaande water zwarte turf ontstond. Mijn vader en onze burens dachten dat ze de Joden naar deze plek zouden brengen om het land te draineren en te cultiveren voor landbouw. Mijn vader en zijn vrienden waren ervan overtuigd dat we die taak aankonden. Tegenwoor-

dig weet ik dat er in die periode elke dag vier transporten uit Hongarije vertrokken met steeds ongeveer drieduizend Joden. In totaal hebben er 147 transporten met een totaal van ruim 450.000 Hongaarse Joden plaatsgevonden. In de maanden voor ons transport waren we geconfronteerd met antisemitisme, hadden we in het getto van Munkatsh een lijdensweg met talloze ontberingen doorstaan en hadden we gehoord dat in Oekraïense dorpen Joden naar kuilen werden gebracht en doodgeschoten. Maar als iemand tegen de mensen in onze trein had gezegd: ‘Luister, de meesten van jullie zullen binnen een uur na aankomst op het eindstation niet meer leven,’ zouden we hem hebben aangekeken alsof hij gek was geworden.

Soms vonden er tijdens die treinreis vervelende incidenten plaats. Zo bond een veertienjarige jongen zijn schoenen met de veters aan de tralies van het raam vast. De schoenen raakten los door het schommelen van de trein en klapten hard tegen het gezicht van mijn moeder. Een metalen gesp van de schoenen raakte het oog van mijn moeder zo hard dat ze in tranen uitbarstte. Mijn vader bekeek haar gewonde oog en stelde haar gerust. Het was een kleinigheid, de volgende dag zou er niets meer van te zien zijn. Een paar mensen stonden woedend op en wilden de jongen een pak rammel geven. Mijn vader had medelijden met hem. Hij probeerde iedereen te kalmeren en de vrede te bewaren. Hij zei tegen de boze mensen: ‘Laat die jongen maar aan mij over. Ik kan met kinderen omgaan.’ Met veel moeite weerhield hij de anderen ervan dat ze de jongen, de enige zoon van een weduwe, een pak rammel gaven. Ook de rest van de tocht zag vader erop toe dat niemand hem iets aandeed. Mijn moeder had al snel geen last meer van de pijn, al bleef ze een opgezwollen oog houden.

De verschrikkingen van de treinreis tarten elke beschrijving, maar iedereen in onze veewagon overleefde hem. Aan het einde van de reis stonden we met zijn vierentachtigen zenuwachtig te wachten tot de deuren van de veewagon openingen.

Aankomst in Auschwitz

Er leek geen einde te komen aan het wachten tot de deuren opengingen. Mensen probeerden elkaar tot stilte te manen: ‘Sst... sst... stil! Laten we proberen te horen wat ze daarbuiten zeggen en in welke taal!’ Maar we hoorden niets buiten de veewagon. We hadden geen idee waar we waren.

Plotseling openden de deuren zich met knarsende scharnieren en hoorden we Duitse stemmen. Een golf frisse lucht stroomde de wagon binnen, vermengde zich met de stank binnen, bereikte mijn neusgaten en vulde mijn longen. Een straaltje zonlicht baande zich over de hoofden van de mensen heen een weg naar mij. Ik zag dat buiten een prachtige, heldere dag op ons wachtte. Waar kwam deze mooie, zonnige ochtend opeens vandaan?

Veertien-, vijftienjarige jongens, gekleed in blauw-grijsgestreepte gevangenisuniformen en met identieke stoffen petten op, klommen in de veewagon. Ze spoorden ons aan uit te stappen en zeiden: ‘Neem niets mee. Laat al je spullen hier.’

Mijn moeder zei tegen mijn broers, zussen en mij: ‘Kinderen, trek snel drie hemden over elkaar aan, want we moeten alles achterlaten, maar je kunt meenemen wat je aanhebt.’

Ze hielp ons om kleding uit onze bundels te halen en aan te trekken.

De jongens dreven ons naar buiten en lieten niet toe dat we in de veewagon treuzelden. Ze weigerden iets te zeggen, alsof ze het bevel hadden gekregen dat ze niet met ons mochten praten over de plek waar we aangekomen waren. Het enige wat ze zeiden was: ‘Eruit! Eruit!’

Mijn vader hield één van hen staande in een hoek van de veewagon, legde zijn handen op de schouders van de jongen en vroeg hem wat voor plek dit was. De jongen zei iets tegen mijn vader. Het leek alsof hij de waarheid sprak, want tot dan toe had mijn vader tegen ons en alle anderen gezegd dat we ons warm moesten aankleden en dat iedereen, als ze dat hadden, brood moest meenemen. Maar nadat hij met de jongen had gesproken, gedroeg hij zich anders en zei hij rustig: ‘Je hoeft niets mee te nemen. We gaan naar buiten en zij brengen alles later wel.’

Iemand vroeg vader: ‘Hoe weten ze welke bagage van mij is?’ Ik heb er geen enkel idee van wat mijn lieve vader op dat moment dacht of wat er door hem heen ging. Zelfs als hij had gehoord dat we ergens aangekomen waren waar ze Joden de dood indreven, was er niets wat hij had kunnen doen. En een opstand of ontsnapping organiseren was ook onmogelijk geweest, want de meesten van ons waren vrouwen, kinderen en ouderen: ziek, fragiel en verzwakt. Niemand van ons had zich kunnen verzetten of kunnen ontsnappen. Ik denk dat mijn vader om die reden voor mijn moeder en de anderen het vreselijke geheim verborgen hield dat de jongen aan hem had onthuld.

Omdat de wagon geen opstapje had, konden we er moeilijk uitkomen. De jonge mensen sprongen naar buiten, maar voor

de ouderen, zwangere vrouwen en de vrouwen met kleine kinderen in hun armen was dit een zware opgave. De meesten van ons kwamen met moeite uit de trein, sommigen vielen op de grond.

We waren vies, stonken, hadden honger en waren verzwakt. En toch behielden we de hoop dat we misschien op een plek waren aangekomen waar mensen ons zouden verwelkomen. De lucht was blauw, de zon scheen aangenaam. We zagen bomen en gras en hoopten dat we een mooie, fatsoenlijke plek hadden bereikt, waar we snel een bad konden nemen, iets konden eten en weer mens konden worden. We hadden geen idee dat we in de hel waren beland. We konden niet bevroeden dat binnen een half uur slechts nog enkelen van ons in leven zouden zijn.

Mijn moeder was Blima Hershkovits van de familie Gelb. Ze was geboren in het dorp Komjat en achtendertig jaar oud. Mijn zus Rachel was veertien jaar oud, mijn broer Eliezer twaalf jaar oud, mijn broer Yosef Shalom tien jaar oud, mijn zus Faigele acht jaar oud en mijn broertje Azriel-Tzvi drie jaar oud. Ons zusje Pessy was vier jaar geleden gestorven toen ze negen maanden oud was.

Mijn moeder maakte zich grote zorgen over een beenwond van mijn zus Ruchi. Ze had die wond al opgelopen in het getto van Munkatsh, maar tijdens de driedaagse treinreis was de wond gaan infecteren en was haar been opgezwollen. Mijn moeder rekende erop dat ze een bakje met water en zeep kon krijgen om Ruchi's wond te verzorgen. Ze hoopte dat een dokter of verpleegster haar zelf zou geven.

Ruchi was langer dan ik en zag er ook ouder uit. Als anderen me wilden plagen, zeiden ze: 'Zij is de oudste.' We waren elkaars beste vriendinnen. Maar ik hield natuurlijk ook veel van mijn andere jongere broers en zussen.

Mijn moeder maakte zich ook druk over haar blauwe oog, dat ze in de veewagon had opgelopen door de klap met de schoenen. Ze vroeg ons: ‘Kun je het zien?’ Ze was een mooie vrouw met grote groene ogen. Ze vond het belangrijk dat ze er gezond en sterk uitzag op deze vreemde plek waar we waren beland. Misschien voelde ze instinctief aan dat je er hier beter niet ziek of gewond uit kon zien.

Vijf minuten nadat we de trein hadden verlaten, zagen we iemand aan het eind van de rails staan, die werd geflankeerd door mannelijke en vrouwelijke soldaten. Mijn broer zei: ‘Er staat een man op een stoel.’

‘Misschien is hij klein,’ zei mijn moeder. Ze keek goed om te zien wat er gebeurde. Geen van ons had zich ooit kunnen voorstellen dat de man die aan het hoofd van de soldaten stond en op de lange rij mensen uit de trein wachtte – soms Josef Mengele, soms een andere nazi-officier – bepaalde wie in leven bleef en wie niet. De man had een grote stok in zijn hand, alsof hij een satanisch koor dirigeerde dat besliste over het lot van de treinpassagiers.

Op het perron hing een vreemde geur die ik – in dat eerste uur in Auschwitz – niet kon thuisbrengen. Uit een schoorsteen stegen rookwolken naar de hemel op. Ik wist toen ook nog niet wat dat betekende.

Ze scheidden mijn vader van ons en zetten hem apart bij de andere mannen.

Plotseling schreeuwde mijn moeder de naam van mijn tien jaar oude broertje Yosef Shalom uit. De jongen was verdwenen in de massa mensen en door de enorme drukte kon ze hem niet meer vinden. Mijn moeder schreeuwde in paniek zijn naam, maar mijn broer was nergens te bekennen. Tot op de dag van vandaag hoop ik dat ze later alsnog met elkaar verenigd zijn.

We liepen op met een lange rij vrouwen en kinderen; daarnaast was een lange rij van mannen. Overal om ons heen huilenden en gilden mensen. Langs de zijkanten stonden soldaten met angstaanjagende honden die erop leken te wachten tot hun bazen ze loslieten en het bevel gaven dat ze ons mochten aanvallen.

Aan weerszijden van ons rezen hoge prikkeldraadhekken op, maar we zagen geen gevangenen. Misschien zaten ze in hun barakken opgesloten.

Toen wij aan de beurt waren, kwam een vrouwelijke soldaat snel naar me toe en trok me naar rechts.

Mijn moeder had in haar jeugd op een Oostenrijks-Hongaarse school in Komjat gezeten en sprak daardoor een woordje Duits. Beleefd vroeg ze de soldaat of ze mij, haar dochter, niet wilde meenemen.

De soldaten hieven hun geweer en wilden mijn moeder met de kolf slaan.

Ik smeekte: 'Mama, laat maar. Laat je niet slaan.'

Mijn moeder stemde in en zei: 'Ga, dan zullen ze jou ook niet slaan.'

Ondertussen haalden ze nog steeds mensen uit de rij. Achter ons stond een gezin van tien kinderen uit Komjat, waarvan de moeder een maand geleden was overleden. Ze scheidden een van de oudere dochters, de achttienjarige Ruchi Klein, van haar jongere broers en zussen en stuurden haar naar rechts.

Ruchi schreeuwde naar haar jongere broers en zussen: 'Mijn kindjes!'

Mijn lieve moeder zag dat ze Ruchi wilden slaan en zei tegen haar: 'Ruchele, ga naar de andere kant. Als jij op Suri past, zal ik op je broertjes en zusjes passen.' Ze verzamelde onmiddellijk de weesjes om zich heen en liep samen met hen verder.

Ze had zelfs nog tijd om over haar schouder naar mij te kijken en riep: ‘We zien elkaar vanavond!’

Dit waren de laatste woorden die ik moeder heb horen zeggen: ‘We zien elkaar vanavond!’